

Гладченко Д. М.,
*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

**ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНСТИТУТУ
ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА**

**LEGAL ANALYSIS OF CERTAIN PECULIARITIES
OF THE INSTITUTE OF MILITARY CRIMINAL OFFENCES UNDER
THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Стаття присвячена дослідженню окремих характерних ознак норм глави XVIII Особливої частини Кримінального кодексу Республіки Молдова, що здійснюють правову регламентацію військових злочинів.

Узагальнено розглянуто генезу кримінально-правового інституту військових злочинів та проаналізовано своєрідні риси побудови структури глави XVIII Особливої частини вищезгаданого Кодексу.

Приділено увагу положенням ст. 128 кримінального закону. Підкреслено унікальність підходу молдовського законодавця до визначення кола суб'єктів «мілітарних» складових кримінального закону, проте відзначено наявність недоліків правової регламентації в цій частині.

Розглянуто проблематику правової невизначеності в питанні тлумачення понять «тяжкі наслідки» та «бойова обстановка», що застосовуються як кваліфікуючі ознаки у диспозиціях військових злочинів.

Здійснено аналіз особливостей ст. 364 Кримінального кодексу Республіки Молдова. Відзначено як невідповідність між назвою статті та змістом деяких передбачених нею злочинів, так і нелогічність правових конструкцій об'єктивних частин умисних та необережних кримінально-протиправних діянь, що нею охоплюються.

Надано оцінку невстановленню в діючому молдовському кримінальному та адміністративно-деліктному законодавстві жодної відповідальності за самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби, раніше криміналізоване ст. ст. 246, 247 Кримінального кодексу Республіки Молдова 1961 р.

Проаналізовано особливості військових злочинів проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб, передбачених ст. ст. 374–377 Кримінального кодексу Республіки Молдова.

Зроблено висновки про унікальність та самотніть молдавського інституту військових злочинів як кримінально-правового явища.

Ключові слова: *встановлений порядок несення військової служби, суб'єкт злочину, кваліфікуюча ознака, формальний склад злочину, матеріальний склад злочину.*

The article is devoted to the study of certain characteristic features of the provisions of Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova, which regulate war crimes.

The author summarises the genesis of the criminal law institute of war crimes and analyses the peculiar features of the structure of Chapter XVIII of the Special Part of the above Code.

Attention is paid to the provisions of Article 128 of the criminal law. The author emphasises the uniqueness of the Moldovan legislator's approach to defining the range of subjects of the "military" components of criminal law, but notes the existence of legal regulation deficiencies in this area.

The author considers the problem of legal uncertainty in the interpretation of the concepts of "grave consequences" and "combat situation" used as qualifying features in the dispositions of war crimes.

The author analyses the specific features of Article 364 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The author notes both the discrepancy between the title of the article and the content of some of the crimes provided for therein, and the illogical legal constructions of the objective parts of intentional and reckless criminal offences covered by it.

The author assesses the failure of the current Moldovan criminal and administrative delict legislation to establish any liability for unauthorised abandonment of a military unit or place of service by a military serviceman, which was previously criminalised under Articles 246 and 247 of the Criminal Code of the Republic of Moldova of 1961.

The author analyses the peculiarities of war crimes against the order of combat duty and other special services provided for in Articles 374–377 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

The author draws conclusions about the uniqueness and originality of the Moldovan institution of war crimes as a criminal law concept.

Key words: *established order of military service, subject of the offence, qualifying feature, formal corpus delicti, material corpus delicti.*

Республіка Молдова, яка проголосила власну незалежність майже одночасно з Україною, 1992 р. однією з перших на пострадянському просторі зіткнулася з посяганнями на суверенітет з боку військової машини російської федерації і була вимушена застосувати власні Збройні сили та інші національних військових формувань у важкій боротьбі за свою невід'ємну частину – лівобережжя Дністра (Придністров'я). А процес забезпечення ефективною діяльністю молдовських оборонців на тлі активно палаючого Придністровського конфлікту одразу почав супроводжуватися відповідною нормотворчою діяльністю молодшої держави. Так, саме положення глави XII Особливої частини діючого тоді Кримінального кодексу Республіки Молдова 1961 р. (далі – КК РМ 1961 р.), які були покладені в основу генези та впродовж початкового десятиліття молдовської самостійності здійснювали правову регламентацію спеціалізованого кримінально-правового інституту військових злочинів [1], внаслідок прийняття Парламентом Республіки Молдова 01.04.1992 р. Закону № 994 стали одними з перших складників національного законодавства про кримінальну відповідальність, які в принципі зазнали змін після проголошення незалежності цієї державою [2].

В подальші тридцять два роки «мілітарна» частина молдовського кримінального законодавства пройшла цікавий шлях становлення та розвитку. З одного боку, молдовський інститут військових злочинів продовжив оперувати значною частиною елементів понятійного апарату, формулювань сутності криміналізованих діянь і підходів до інституалізації та систематизації, закладених ще в межах уніфікованого радянського кримінального законодавства колишніх союзних республік, а з іншого боку – зазнав глибинних і, водночас, достатньо самобутніх змін, першочергово пов'язаних із затвердженням нового Кримінального кодексу Республіки Молдова (далі – КК РМ), який 2002 р. прийшов на заміну своєму попереднику 1961 р. [3].

Так, подібно до глави XII Особливої частини КК РМ 1961 р. [1], сучасний молдовський кри-

мінальний закон зосереджує військові злочини в межах окремої глави XVIII своєї Особливої частини, що станом на 16.04.2024 р. налічує двадцять п'ять статей (ст. ст. 364 – ст. 388) [3].

Зазначена глава Особливої частини КК РМ не містить подібних ст. 238 КК РМ 1961 р. положень [1], що роз'яснюють поняття військових злочинів (зокрема окреслюючи їх родовий об'єкт та суб'єктів), оскільки молдовський нормотворець відступив від раніше існуючих принципів систематизації інституту військових злочинів в цьому аспекті, розмістивши відповідні норми поза її межами, а саме у ст. 128 глави XIII Загальної частини КК РМ, де спеціально згруповано роз'яснення деяких термінів або виразів у цьому Кодексі [3]. Цікаво відзначити, що подібний підхід до систематизованого тлумачення використаних в тексті кримінального закону понять в межах окремої глави Загальної частини (ще й з характерною рисою – виокремленням пояснень кожного терміну або дуже спорідненої групи термінів в самостійну статтю), найвірогідніше, був навіяний принципами оформлення актів законодавства про кримінальну відповідальність історично та культурно близької для Республіки Молдови держави – Румунії, а за вірець міг бути взятий розділ VIII Загальної частини діючого станом на 2002 р. Кримінального кодексу Румунії 1969 р. Водночас варто зауважити, що вплинувши на форму, все ж не спостерігається румунського впливу безпосередньо на зміст інституту військових злочинів, передбаченого КК РМ [4].

Здійснене в межах спеціальної норми загального регулювання військових злочинів – ст. 128 КК РМ – визначення встановленого порядку несення військової служби як родового об'єкту військових злочинів, цілком типово для законодавств великої кількості держав. Втім унікальним є застосований місцевим нормотворцем спосіб окреслення кола суб'єктів таких кримінальних правопорушень за ознаками виконання особою певної форми військової служби. У такий спосіб молдовське кримінальне законодавство фактично визначило суб'єктами вій-

ськових злочинів саме військовослужбовців та резервістів, які прямо не згадуються досліджуваною статтею, але в подальшому безпосередньо фігурують в межах диспозицій військових злочинів [3].

Водночас не було враховано попередній законодавчий досвід, пов'язаний з наявністю у ст. 238 КК РМ 1961 р. вказівок щодо інших осіб, які хоча й прямо не були визначені цією статтею, проте могли підпадати під кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів у співучасті [1]. Проте актуальна редакція КК РМ не дає відповідей на питання, чи має взагалі підлягати кримінальній відповідальності особа, яка не виконує жодної з передбачених п. 1 ст. 128 цього Кодексу форм військової служби, у разі вчинення військового злочину у співучасті з особою, яка може виступати суб'єктом такого кримінального правопорушення? І якщо все ж має – то за якими положеннями Особливої частини? Наприклад, чи потрібно в такому разі задіювати «цивільні» аналоги військових злочинів з інших глав Особливої частини КК РМ?

Безпосередньо переходячи до правового аналізу передбачених главою XVIII Особливої частини КК РМ військових злочинів, одразу варто відзначити загальну проблему цілої низки з них, пов'язану з їх кваліфікуючими ознаками. Так, якщо критерії визначення шкоди у різних розмірах можна отримати у ст. 126, а неодноразово згадане в диспозиціях поняття «воєнний час» роз'яснює ст. 127 молдовського кримінального закону, то терміни «тяжкі наслідки» (застосовано у чотирнадцяти базових, кваліфікованих та особливо кваліфікованих складах злочинів) та «бойова обстановка» (застосовано у шістнадцяти кваліфікованих та особливо кваліфікованих складах злочинів) не мають відповідного автентичного тлумачення в межах молдовського кримінального законодавства, що значно підвищує ризики неправильного, а то і взагалі свавільного застосування норм кримінального матеріального права [3].

Варта уваги і відмова молдовського законодавця від раніше існуючої в межах ст. ст. 239, 240 КК РМ 1961 р. правової конструкції, що передбачала дві окремих статті Особливої частини: одна з них встановлювала кримінальну

відповідальність за умисне невиконання наказів начальника, а інша – фактично охоплювала невиконання аналогічних наказів, вчинене за необережної форми вини [1]. Натомість було запроваджено єдину «унітарну» ст. 364 КК РМ, яка криміналізувала частину передбачених її попередницями діянь, наділивши їх новими ознаками та значно звузивши зміст. Але якщо визначений п. 1 «нової» статті базовий склад військового злочину (об'єктивна сторона якого полягає в умисному невиконанні наказу начальника, відданому в установленому порядку, що спричинило заподіяння шкоди у значних розмірах службовим інтересам) разом з похідними від нього кваліфікованим та особливо кваліфікованим складами, передбаченими п. п. 2, 3 ст. 364 КК РМ, більш ніж відповідають назві цієї статті «Умисне невиконання наказу», то зміст п. 4 викликає певний дисонанс, адже криміналізує невиконання наказу внаслідок недбалості або несумлінності, якщо воно або спричинило тяжкі наслідки, або було скоєне у воєнний час, або вчинено у бойовій обстановці, тобто визнає злочинними діяння і з явно необережною формою вини [3].

Водночас, навіть попри неспівмірність ступенів тяжкості порівнюваних злочинів, все ж видається нелогічним той факт, що визначене пп. пп. b, c п. 4 ст. 364 КК РМ необережне невиконання наказу за обставин його вчинення у воєнний час чи у бойовій обстановці [3] – це злочини саме з формальним складом, відповідальність за які наступає навіть за відсутності серйозних негативних наслідків, а от підпадаюче під дію норм п. 3 ст. 364 КК РМ явно більш суспільно небезпечне умисне невиконання наказу, скоєне за тих самих обставин воєнного часу чи бойової обстановки [3] – залишається злочином з матеріальним складом, що обов'язково вимагає заподіяння протиправними діями або бездіяльністю шкоди службовим інтересам у значних розмірах.

Навіть порівняно із ситуацією зі ст. ст. 239, 240 КК РМ 1961 р., зміст яких принаймні частково було відтворено у діючому КК РМ, ще більшу увагу привертає зникнення зі сторінок молдовського кримінального права діянь, колись передбачених ст. ст. 246, 247 КК РМ 1961 р. [1]. Так, залишивши злочинними тільки умисні за формою вини дезертирство

та ухилення від несення обов'язків військової служби, регламентовані ст. ст. 371 та 372 діючого КК РМ відповідно [3], молдовський законодавець вивів з-під дії кримінального закону самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцями чи іншими суб'єктами військових злочинів, а також нез'явленням таких осіб вчасно без поважних причин на службу впродовж певного визначеного законом періоду часу [1, 3]. І хоча такі діяння через охоплення необережної форми вини та притаманну їм відсутність умислу суб'єктів саме на ухилення від військової служби дійсно характеризуються явно меншою суспільною небезпечністю порівняно з іншими спорідненими їм кримінально-протиправними вчинкам, але і вони завдають значної шкоди ефективному виконанню національними військовими формування свої функцій та завдань.

Водночас не містить застережень щодо протиправності вищезазначених діянь і Кодекс Республіки Молдова про правопорушення [5], який фактично регламентує адміністративно-деліктні правовідносини в цій державі. Тому з певним подивом можна констатувати, що досліджувані дії та бездіяльність, явно небезпечні для встановленого порядку несення військової служби, у Республіці Молдова можна кваліфікувати лише як дисциплінарні проступки.

Не менш цікава ситуація склалася в частині тих правопорушень в межах молдавського кримінального закону, які за принципами систематизації М. І. Панова можна віднести до військових злочинів проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб [6, с. 20].

Так, з одного боку, зберігаючи в межах ст. ст. 374–376 КК РМ раніше передбачену ст. ст. 256, 258, 259 КК РМ 1961 р. кримінальну відповідальність за порушення статутних правил караульної та внутрішньої служб, а також правил несення бойового чергування, з іншого боку, ще первинна редакція нині діючого молдовського кримінального закону вже 2002 р. не

визнавала кримінально протиправним порушення правил несення прикордонної служби, що до того охоплювалося ст. 257 КК РМ 1961 р. [1, 3, 7], навіть попри ту обставину, що реорганізація укомплектованої військовослужбовцями молдовської Прикордонної служби у «цивільну» Прикордонну поліцію відбулася лише із набранням чинності Законом № 283 від 28.12.2011 р. [8].

Водночас унікальним та самобутнім для інститутів військових кримінальних правопорушень / військових злочинів кримінального законодавства держав пострадянського простору явищем стала криміналізація ст. 377 КК РМ діянь, пов'язаних з порушення правил щодо підтримання громадського порядку та забезпечення громадської безпеки [3]. Наведений кримінально-нормотворчий захід явно спрямовано на забезпечення ефективної діяльності такого спеціалізованого органу Республіки Молдова з військовим статусом як Генеральний інспекторат карабінерів, на який, власне, покладено відповідні функції з підтримання, забезпечення та відновлення громадського порядку [9]. І злочинним в цьому випадку визнається не будь-яке порушення зазначених правил, а тільки те, що поєднано з порушенням прав і свобод людини або із застосуванням до неї насильства [3], чим забезпечуються додатковий правовий захист громадянського суспільства та його членів від можливих протиправних посягань військовослужбовців зазначеного військово-правоохоронного органу.

Отож, підбиваючи підсумки правого аналізу окремих особливостей інституту військових злочинів кримінального законодавства Республіки Молдова, можна висувати, що за більш ніж тридцять років становлення та розвитку його законодавча основа пройшла унікальний та цікавий шлях від «типової» глави «типової» Особливої частини «типового» Кримінального кодексу колишньої радянської союзної республіки до дуже самобутнього кримінально-правового явища, що характеризується як своїми недоліками і прогалинами, так і винятковими позитивними рисами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Codul penal al Republicii Moldova : Кодекс Республіки Молдова від 24.03.1961 (в останній редакції Закону від 12.12.2002 № 1524-XV). URL: https://www.scribd.com/doc/122418547/Codul-penal-al-RM-din-1961-abrogat?language_settings_changed=English

2. Privind modificarea și completarea articolelor din Codul penal ce vizează infracțiunile militare : Закон Республіки Молдова від 01.04.1992 № 994 (Оригінальна версія). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=64055&lang=ro

3. Codul penal al Republicii Moldova : Кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 № 985 (в останній редакції Закону від 24.11.2023 № 365). URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140340&lang=ro

4. CODUL PENAL : Кодекс Румунії від 21.07.1968 (в останній редакції від 22.04.2012). URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/38070>

5. Codul contravențional al Republicii Moldova : Кодекс Республіки Молдова від 24.10.2008 № 218 (в останній редакції Закону від 29.02.2024 № 37).URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142434&lang=ro

6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. : Харків. Право. 2011. 184 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Anisimov_Herman/Zlochyny_proty_vstanovlenoho_poriadku_nesennia_viiskovoi_sluzhby_viiskovi_zlochyny.pdf

7. Codul penal al Republicii Moldova : Кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 № 985 (Оригінальна версія). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17694&lang=ro

8. Cu privire la Poliția de Frontieră : Закон Республіки Молдова від 28.12.2011 № 283 (Оригінальна версія). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=23022&lang=ro

9. Cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri : Закон Республіки Молдова від 08.11.2018 № 219 (в останній редакції Закону від 16.03.2023 № 52). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136288&lang=ro